

Eugeniusz Bolach¹, Bartosz Bolach¹
Jan Szczegielniak², Mariusz Migala²

¹ AKADEMIA WYCHOWANIA FIZYCZNEGO WE WROCŁAWIU

² POLITECHNIKA OPOLSKA

KURORT BAD ZIEGENHALS (GŁUCHOŁAZY-ZDRÓJ) OŚRODKIEM REKONWALESCENCJI I REHABILITACJI OFIAR WOJENNYCH

ABSTRACT

Bad Ziegenhals Resort (Głuchołazy Spa) –
centre of convalescence and rehabilitation of war victims

The history of health resort in Głuchołazy, in the province of Opole Silesia begins in the 17th century, when the Jesuits who owned this territory discovered the healing properties of nature which, however, were soon forgotten for many years. They were rediscovered as late as in the 19th century when the town was granted health resort rights (1877) and Sebastian Kneipp's methods of treatment was put into practice. When the method began to lose its popularity and it turned out that the waters in this area are not mineralized enough and they had no therapeutic values, the local climate acquired importance. During and soon after World Wars I and II Głuchołazy resort became a centre of convalescence and rehabilitation of war victims.

Key words: health resort, Głuchołazy

WPROWADZENIE

Impulsem do podjęcia działalności leczniczej w Bad Ziegenhals (obecnie Głuchołazy) w drugiej połowie XIX w. było dobrze prosperujące pobliskie uzdrowisko Gräfenberg (obecnie Lásně Jeseník) założone w 1831 r. przez Vincenza Priessnitza, który leczył, wykorzystując miejscowe wody [1, 2]. Początkowo w Bad Ziegenhals stosowano głównie metodę wodoleczniczą opracowaną przez ks. Sebastiana Kneippa, a od około 1918 r. stało się ono znaną stacją klimatyczną, w której leczono chorych na gruźlicę. W czasie pierwszej i drugiej wojny światowej był to ośrodek rekonwalescencji i rehabilitacji ofiar wojennych, zwłaszcza wysokich rangą oficerów.

Walory zdrowotne głuchołaskiego klimatu odkryto już w połowie XVII w., kiedy posiadający miasto od 1623 r. jezuita założyli u stóp Przedniej Kopy dom wypoczynkowy dla mnichów. Prawdziwy przełom nastąpił jednak dopiero po wojnie prusko-francuskiej i otrzymaniu przez Niemcy olbrzymich reparacji wojennych. Dzięki daleko-

wzrocnej polityce rządu Bismarcka pieniądze te umożliwiły gwałtowny rozwój gospodarczy Niemiec, co przełożyło się m.in. na wybudowanie w 1875 r. w Głuchołazach połączenia kolejowego z Nysą i austriacką wówczas Opawą, a później z Jeseníkiem i Hanušovicami. Dzięki temu miasto zaczęły odwiedzać coraz większe grupy turystów, a niedługo potem także kuracjuszy, głównie z Wrocławia i przemysłowych miast Górnego Śląska [1].

PIERWSZE SANATORIA I DOMY ZDROJOWE

Pierwszy budynek sanatoryjny w Głuchołazach wybudowano w 1877 r. i datę tę przyjmuje się za początek działalności kurortu. Jego właścicielem był Karl Juppe, dlatego nazwano go „Juppebad”. Sanatorium miało 40 pokoi z werandami, a w położonej z tyłu hali spacerowej urządzano m.in. wieczorki taneczne i koncerty. W pierwszym roku działalności leczono tam 440 osób, głównie

na otyłość, bóle nerwowe i niedokrwistość. Byli to pierwsi kuracjusze głuchołaskiego uzdrowiska w jego siedemdziesięcioletniej historii [1, 2].

W 1882 r. uruchomiono drugi zakład kąpielowy „Ferdinandsbad”, który przez wiele lat cieszył się największą popularnością w Bad Ziegenhals. Było to największe głuchołaskie sanatorium, posiadające 125 pokoi oraz salę gimnastyczną. Stosowano w nim, tak jak i w innych sanatoriach, oryginalne metody lecznicze, tj. kąpiele w wywarze z igliwia sosnowego i miazgi drzewnej, kąpiele galwaniczne, okłady lodowe i wstrząsy elektryczne [1, 2].

Kolejne sanatoria powstały w latach 90. XIX w. i na początku XX stulecia. W 1891 r. oddano do użytku sanatorium „Franzensbad”, posiadające 42 pięknie urządzone pokoje z balkonami oraz salę gimnastyczną. Rok później, niemal naprzeciw niego powstał zakład kąpielowy „Wilhelmsbad”, gdzie stosowano metody Priessnitza, a do jak najlepszej opieki nad kuracjuszami z głębi Niemiec ściągnięto przeszkolonych kąpielowych. Był to okazały budynek posiadający 50 pokoi, czytelnię, ogrzewaną salę spacerową, a także basen z wodą źródlaną. W 1899 r. wybudowano dom zdrojowy „Waldesruh”, który w 1908 r. zakupił wieloletni prezydent niemieckiego parlamentu (Reichstagu) oraz właściciel wielu śląskich kopalń i hut Franz von Ballestrem. W budynku tym znajdowały się nowoczesnie urządzone pokoje gościnne, sala balowa, pomieszczenia z wannami do kąpiele leczniczych, a także duże inhalatorium, służące chorym na astmę, gruźlicę i niedokrwistość [2–4].

W 1902 r. wybudowano sanatorium „Sanitas” z 39 pokojami. Leczono tam przede wszystkim otyłość i gruźlicę, dlatego dieta kuracyjna składała się z kefiru, jarzyn i herbaty. Zakład ten upodobał sobie szczególnie Austriacy, którzy przez wiele lat wzmacniali tam swe nadwątlone zdrowie [2, 5].

Najpóźniej otworzono sanatorium „Waldfrieden”. Ta wspaniała, stylowa budowla powstała w 1906 r. dzięki staraniom lekarza uzdrowiskowego dr. Emila Jirzika. Był to jedyny ośrodek w Głuchołazach, gdzie leczono coraz częściej pojawiające się uzależnienia od morfiny, kokainy i alkoholu. Po-

dobnie jak w innych pobliskich sanatoriach, stosowano tutaj kąpiele w igliwiu sosnowym, masaże prądem elektrycznym oraz leżakowanie na świeżym powietrzu [4–6].

Niejako w uzupełnieniu sanatoriów i zakładów kąpielowych pobudowanych w części zdrojowej, w 1899 r. w centrum miasta siostry boromeuszki stworzyły zakład leczniczy „Josefstift”, przeznaczony dla epileptyków i umysłowo chorych. Stosowano w nim głównie metodę Kneippa [2, 4, 5].

Imponująco przedstawia się lista schorzeń leczonych w Bad Ziegenhals: neurastenia, melancholia, histeria, hipochondria, lekkie przypadki obłądki i inne choroby umysłowe, zanik rdzenia, paraliż, impotencja, niedokrwistość, dzisiaj już nieznaną blednicą, choroba Basedowa, płasawica (tzw. taniec św. Wita), reumatyzm, artretyzm, kamienie nerkowe, cukrzyca, choroby żołądka, pęcherza, zaburzenia trawienia, chroniczne zaparcia i biegunki, żółtaczką, kamienie żółciowe, choroby kobiece, sercowe i płucne, żyłaki, dolegliwości hemoroidalne, zapalenie stawów, choroby skórne. Leczono tu wreszcie rekonwalescentów po rozmaitych urazach i zabiegach chirurgicznych, tudzież ludzi po przebytych chorobach narządów wewnętrznych [7].

ZMIANA PROFILU LECZENIA

Okres najbujniejszego rozkwitu uzdrowiska Bad Ziegenhals, nazywanego potocznie Wörishofen Wschodu [5], nastąpił, gdy wodolecznictwo metodą kneippowską zyskało duże znaczenie i uznanie w świecie medycznym. Z chwilą zmniejszenia się zainteresowania tymi metodami w świecie lekarskim, dla Głuchołaz zaczęły się trudniejsze lata. W tym czasie jednak i kurort, i cała medycyna odczuły skutki pierwszej wojny światowej. Wielkie rzesze ludzi okaleczonych, niepełnosprawnych, ogólnie niedożywionych, dotkniętych licznymi chorobami, zwłaszcza gruźlicą zmuszały do poszukiwania najlepszych metod walki z tymi zagrożeniami. Dlatego też wiele uzdrowisk stało się w tym okresie ośrodkami leczenia chorób spowodowanych wojną, a przede wszystkim miejscem rekonwalescencji i rehabilitacji jej ofiar [4].

Ponadto w latach 20. XX w. po raz pierwszy w świecie medycznym pojawiło się pojęcie kompleksowej rehabilitacji. Stało się to za sprawą postępu w chirurgii i ortopedii, który spowodował zmianę stosunku do chorych dotkniętych kalectwem. Dodatkowym impulsem była potrzeba szybkiego przywrócenia zdrowia i sprawności fizycznej rannym żołnierzom. Dzięki temu rehabilitację zaczęto pojmować jako przywracanie uszkodowanemu jak najpełniejszej zdolności fizycznej, psychicznej, społecznej i zawodowej. Wpłynęło to na zmianę charakteru wielu uzdrowisk, a przede wszystkim na powszechniejsze ich wykorzystanie, gdyż „wyjazd do wód” przestał być przywilejem nielicznej grupy społecznej, a stał się dopełnieniem leczenia [2].

WPŁYW DZIAŁAŃ WOJENNYCH NA FUNKCJONOWANIE KURORTU

W Głuchołazach w czasie pierwszej wojny światowej utworzono lazaret wojskowy dla rannych żołnierzy. Był to na tyle znaczący fakt dla tej miejscowości, że używano nawet dodatkowego stempla listowego, który umieszczano na kartach pocztowych wysyłanych z kurortu. Jego treść brzmiała: „Königl. Reserve – Lazarett «Ziegenhals»”, czyli „Królewski Lazaret Rezerwowy «Głuchołazy»”. Stosowany był do lat 30. XX w. [3].

Już wcześniej, od 1893 r., z dobrodziejstw głuchołaskiego kurortu korzystał m.in. lekarz generalny, inspektor II inspekcji sanitarnej w Berlinie dr Willaret, który do 1909 r. był stałym gościem w Głuchołazach. Jako redaktor w kilku czasopismach medycznych często opisywał Głuchołazy i piękny krajobraz okolic, propagując tym samym walory uzdrowiska wśród kuracjuszy, a także w kręgach wojskowych. Ponadto w latach 20. XX w. dr Ludger Rickmann (1893–1988) dowiódł klimatycznych właściwości głuchołaskiego powietrza, przede wszystkim w walce z gruźlicą, opracowując rewelacyjną metodę leczenia gruźlicy krtani. Dzięki temu Bad Ziegenhals stało się znanym w całym Niemczech oraz w sąsiedniej Czechosłowacji uzdrowiskiem klimatycznym, ze specjalnością leczenia gruźlicy [1, 2].

Działania wojskowe drugiej wojny światowej w okolicę Głuchołaz dotarły dopiero po połowie 1944 r., stąd w pierwszych latach wojny w części zdrojowej mieszkali wyżsi rangą oficerowie Wehrmachtu, a w mieście istniały trzy obozy: polski (mieszany), radziecki oraz ukraiński. W pozostałych większych budynkach, w tym przede wszystkim w sanatoriach, urządzono szpitale wojskowe. W lipcu 1941 r. sanatorium „Ferdinandsbad”, które wcześniej zostało kupione przez urzędowiłanki i przekształcone w szkołę „Marienfried”, przejęte zostało przez wojsko i wkrótce urządzono w nim największy szpital wojskowy ze 160 miejscami dla rannych [2]. Pod koniec stycznia 1945 r. mieszkańcy Głuchołaz byli świadkami jednego z najtragiczniejszych epizodów drugiej wojny światowej, jaki wydarzył się w tych okolicach. Przez Śląsk Opolski, w tym m.in. przez głuchołaski kurort prowadził „szlak śmierci” – trasa pieszej ewakuacji więźniów obozu koncentracyjnego w Auschwitz, jego filii oraz innych więzień istniejących na Śląsku do obozów Buchenwald i Gross-Rosen.

W 1945 r. pierwsi kuracjusze i rekonwalescenci przybyli do Głuchołaz już latem, gdyż miasto ominęła linia frontu. Jednak z przedwojennych sanatoriów i domów leczniczych czynna była tylko Prowincjonalna Lecznica Chorych na Gruźlicę Krtani, sanatorium „Sanitas” oraz szpital św. Józefa. W tym czasie nie działały jeszcze hotele i domy wczasowe. Większość z nich była dopiero organizowana, inne stały do dyspozycji pracowników magistratu, przesiedleńców i repatriantów. Oficjalnie otwarcie pierwszego po wojnie sezonu letniego w Głuchołazach nastąpiło 15 maja 1946 r. Działo wtedy 12 domów wczasowych, prewentorium dla kolejarzy i 4 hotele, które odwiedziło tylko 32 kuracjuszy. W roku następnym przybyło ich 58, a przełom nastąpił w 1948 r., gdy w ciągu całego sezonu kuracyjno-wypoczynkowego przybyło do Głuchołaz 5456 osób [2].

W pierwszych latach po wojnie Głuchołazy zasłynęły głównie z leczenia gruźlicy płuc, stając się wkrótce jednym z większych ośrodków w Polsce. W latach 1945–1949, na bazie istniejących wcześniej sanatoriów w mieście powstały trzy duże zakłady przeciwgruźlicze. Sanatorium „Waldfrieden” zo-

stało przekształcone w Państwowe Sanatorium Chorych na Gruźlicę, sanatorium „Sanitas” – w Kolejowe Sanatorium Chorób Płuc i Gruźlicy, a „Franzensbad” – w Sanatorium Przeciwgruźlicze MBP (w 1974 r. przekształcone w Szpital Chorób Płuc Ministerstwa Spraw Wewnętrznych) [2].

Powojenne władze Głuchołaz starały się kontynuować przedwojenną tradycję miasta, zwanego wówczas „perłą śląskich uzdrowisk”. Jednak mimo ambitnych planów uczynienia z niego kurortu, z roku na rok jego wielka sława gasła. I chociaż nadal nie odzyskało statusu uzdrowiska – pomimo kilkakrotnych prób – miasto w dalszym ciągu znane jest jako uzdrowisko klimatyczne i ceniony w Polsce ośrodek leczenia chorób narządów ruchu, kardiologicznych, pulmonologicznych, w tym gruźlicy płuc [2].

BIBLIOGRAFIA

- [1] Kutzer P., Aus einer kleinen Fürstenstadt. Historischer Rückblick auf die Vergangenheit von Ziegenhals, Heinrich Kircher, Ziegenhals 1928, 108–118. [2] Migala M., Uzdrowisko Bad Ziegenhals (Głuchołazy) na tle pobliskich kurortów w XIX oraz I połowie XX wieku i jego znaczenie dla rozwoju lecznictwa na Śląsku, Politechnika Opolska, Opole 2003, 95–122. [3] Lehmann J., Zarys historii poczty w mieście i gminie Głuchołazy, [w:] VIII Spotkanie Młodych Filatelistów, Okręg Opolski PZF, Głuchołazy 2001, 20–36. [4] L.M., Aus der Geschichte der Stadt Ziegenhals, *Neisser Heimatblatt*, 1952, 24–25, 6. [5] Schneider D., Stadt und Luftkurort Ziegenhals, *Neisser Heimatblatt*, 1953, 34–36, 5. [6] Ziegenhals O.S., Kurort für naturgemässe Lebensweise, A. Torzewski, Ziegenhals 1938, 3–11. [7] Mosse R., *Bäder-Almanach*, Rudolf Mosse, Berlin 1913.